

Миша Стојадиновић

Институт за политичке студије, Београд

ПОЛИТИЧКО НАСИЉЕ И ДЕМОКРАТИЈА У КОНТЕКСТУ НЕОИМПЕРИЈАЛНИХ АМБИЦИЈА ВЕЛИКИХ СИЛА*

Сажетак

Политичко насиље представља један од најзначајних изазова развоју демократије кроз читаву људску историју. Развој савременог демократског друштва није, нажалост, уједно значио и крај политичком насиљу, већ је уједно дошло и до развоја механизма којима се политичко насиље оправдава у циљу демократизације друштва. Имајући ово у виду у овом раду се критички преиспитује однос између политике и насиља у савременом друштву, при чему се уједно анализира и опасност од злоупотребе политичког насиља у циљу остваривања неоимперијалних амбиција великих сила. Основне методе које се том приликом користе у раду су метод анализе садржаја и компаративни метод.

Кључне речи: политичко насиље, држава, демократија, велике силе, неоимперијализам, неолиберализам, савремено друштво.

Демократија као један од могућих уређења државне власти привлачи велику пажњу теоретичара још од античке грчке па све до данас. Један од главних разлога је свакако и тај што она има огромну легитимност у очима грађана. Међутим, приликом проучавања демократије треба водити рачуна о томе да је она, иако у формалном смислу прихваћена широм света, такође, и феномен који је историјски веома редак и чије је остваривање у суштинском смислу веома тешко.

* Овај рад је настао као резултат рада на пројекту бр. 179009, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Развој савременог демократског друштва би уједно требало да значи и борбу против свих облика насиља. Нажалост, за двадесети век се оправдано може рећи да представља век насиља у најразличитијим могућим облицима огромних сразмера, које је оставило огромне и тешко сагледиве последице, не само када су питању људске жртве (као свакако најстрашнију), већ и када се ради о материјалним последицама и животној средини. Крај Другог светског рата је обележен догађајима који су, поред радости због његовог окончања, донели и огромну бојазан за будућности свих земаља. Августа 1945. године је по први пут употребљено стравично оружје и бачена је атомска бомба. Завршетком Другог светског рата очекивано доба мира није дошло. Напротив, убрзо после тога долази до заоштравања односа на глобалном нивоу између великих сила, чију су основу чинили супротстављени интереси пре свега САД и Совјетског Савеза, и почетка Хладног рата. Распад СССР 1991 и пад моћи Јелцинове Русије су означиле крај Хладног рата чиме су САД постале најмоћнија светска сила.

Тиме се, међутим, сукоби на глобалном нивоу не завршавају. Крај XX и почетак XXI века је обележен интензивном „борбом за демократију и људска права“ која урушава саме темеље демократије. Како у савременом друштву отворена употреба силе није могућа, развијају се многобројни механизми помоћу којих се употреба силе, не само оправдава, већ и приказује демократском. Имајући ово у виду овај рад у свој фокус ставља однос између демократије и политичког насиља у контексту савременог друштва, желећи да укажемо на опасност од злоупотребе демократије у циљу оправдавања различитих облика политичког насиља.

ПОЛИТИКА И НАСИЉЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Однос између политике и насиља је веома комплексан. Једна од најопштијих дефиниција насиља би гласила да оно представља употребу силе како би се наметнуло одређено жељено понашање људи које је противно њиховој вољи. Оно што треба напоменути је да се насиље у политици не манифестује једино и искључиво само као гола принуда. Оно је саставни део политике и разумевања државе.¹⁾ Насиље у политици се може дефинисати као „директна или индиректна примена силе у сфери политике и политичког, односа као директна или индиректна примена силе над свешћу, телом, жи-

1) Радослав Гаџиновић, *Политичко насиље и глобализација*, Драслар партнер, Библиотека „На трагу“, Београд, 2009, стр. 49.

вотом, вољом или материјалним добрима стварног или потенцијалног, односно претпостављеног политичког противника²⁾

Постоји заиста велики број узрока политичког насиља. „Главни и најчешћи узроци политичког насиља углавном су манифестације и последице политичких и економских криза и огледају се кроз следеће основне узроке: оштра супротстављеност, недовољност остваривања или немогућност стварног изражавања интереса великих социјалних група недовољна способност афирмативног организовања и спровођења власти; недовољна организованост привредног система; изразите социјалне разлике; распрострањеност и полулегалност друштвено негативних појава, као што су корупција, 'везе' и сл.; несузбијање, некажњавање и толерисање тих појава (обавезно подстиче на манипулације једне, а смањује веру у систему код других); могућности јавног и сталног деловања антисистемских снага; постојање снажних антисемитских организација или институција; стална и снажна политичка, материјална или војна подршка извана противницима система, који се налазе у земљи; разноврсно, економско, политичко и војно подривање система извана из више праваца; сукоби политичке елите и интересних група у врховима политичког апарата једне земље и неконтролисане, недовољно поуздане или политичком врху недовољно привржене војне снаге и безбедносне структуре.“³⁾

Како би смо на најбољи могући начин илустровали комплексност политичког насиља послужићемо се исцрпном типологијом политичког насиља од стране Радослава Гађиновића. Гађиновић истиче да се политичко насиље може поделити на спољно и унутрашње. У овом раду се разматрају пре свега спољни облици политичког насиља, не желећи тиме да умањимо значај унутрашњим.

Спољно политичко насиље се може поделити на оружаном и неоружаном. Када се ради о оружаном политичком насиљу оно се манифестује кроз следеће облике: оружану агресију (у локалном, регионалном или светском сукобу); војну интервенцију (под окриљем УН) и војни притисак. Неоружани облици политичког насиља се остварују путем политичких и економских притисака и субверзија.⁴⁾

2) Драган Симеуновић, *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989, стр. 27.

3) Драган Симеуновић, *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989, стр. 61–62. (цитирано према: Хатиџа Бериша, „Основна обележја политичког насиља“, *Војно дело*, бр. 2/2013.)

4) Радослав Гађиновић, *Политичко насиље и глобализација*, Библиотека „На трагу“, Београд, 2009, стр. 111.

Са друге стране, унутрашњи облици угрожавања безбедности деле се на: оружане (оружана побуна, тероризам, герила, устанак) и неоружане (обавештајно-извиђачка делатност, саботаже, грађански нереди, деструкција, психолошко-пропагандна делатност, криминалитет, екстремизам, угрожавање безбедности саобраћаја, пожари, угрожавање животне средине и др).⁵⁾

Поред своје очигледне деструктивности насиље „некада може имати позитивну улогу, поготово када је реч о одбрамбеном рату или борби против тероризма.“⁶⁾ Оно што се јавља као проблем јесте што се веома често управо ови разлози користе зарад оправдања политичког насиље. Тачно је да повеља УН забрањује сваку претњу и употребу силе, осим у случају самоодбране и једино ако је нека земља нападнута она има право да се брани, док је у свим осталим случајевима сила забрањена, осим уколико то Савет безбедности изричито не одобри. У пракси су, међутим, данас на снази двоструки критеријуми, а све у зависности од тога на кога се одређена правила примењују, јер немају све државе снагу да наметну норму. Џон Кин истиче да је „становишта демократије насиље увек лош избор, али у случајевима када је сврсисходно, тј. када омогућава изградњу стабилног цивилног друштва, онда је прихватљиво, а његова употреба оправдана. Оно што се може приметити у савременим демократијама је то да долази и до демократизације насиља.“⁷⁾

Том приликом Џон Кин (*John Keane*) указује на десет правила за демократизацију насиља.⁸⁾ Прво правило гласи: увек покушавај да разумеш мотиве и контекст насиља. Немогуће је унапред дефинисати најбоље могуће методе за регулисање проблема насиља без њиховог прилагођавања датој ситуацији. Ово је веома важно зато што исти/слични насилни поступци могу бити урађени из различитих разлога и у различитом контексту.

Друго правило каже да где год је то могуће увек треба вежбати опрез и гајити сумњу када се ради о плановима и шемама оних који говоре о неопходности и позивају на најстрожија могућа средства – оштре репресивне мере, нулта толеранција и рат – против оних чије се насиље често одбацује као зло и патолошко. Увек

5) Исто, стр. 112.

6) Марија Ђорић, *Екстремна десница*, Удружење „Наука и друштво Србије“, Београд, 2014, стр. 120.

7) Марија Ђорић, *Екстремна десница*, Удружење „Наука и друштво Србије“, Београд, 2014, стр. 120.

8) John Keane, *Violence and Democracy*, Cambridge University Press, 2004, стр. 165-209.

морамо бити сумњичави када они који примењују насиље почну да говоре о неопходности одређених мера, одбрани суверенитета, државним тајнама, националној безбедности, борби за демократију и људска права, хуманитарним интервенцијама... Најбољи пример овога је свакако борба против тероризма која показује како насиље и борба против насиља производе строге изненадне репресивне мере које урушавају саме темеље демократије. Као пример Кин наводи хапшења без оптужбе и суђења, кршење закона о заштити података, присуство наоружаних војника на јавним местима, свакодневно вршење војних вежби, константно помињање нарушавања безбедности, мучење, стварање нових закона у циљу одбране постојећег стања, као и ширење сталног ратног менталитета. Крајност о којој треба водити рачуна је да на крају насиље постаје једино средство за борбу против насиља, нарочито имајући у виду лоше резултате занемарених рехабилитационих програма – уз крилатицу „потребно је само више затвора”. Легитимизација насиља као јединог и главног одговора на насиље, уз занемаривање ненасилних метода, нарушава саме основе грађанског друштва. Оно што се заборавља је да приликом употребе насиља од стране демократских земаља, било да је то случај против сопствених грађана или неке друге државе, веома лако може бити покренута ланчану реакцију.

Треће правило истиче да се треба одупрети одступања ауторитарним стратегијама „реда и закона“ сталним подсећањем политичара, судија, полиције и војске да владини напори да се смањи насиље не могу довести до успеха уколико се грађанска права и слободе не узгајају на нивоу цивилног друштва. Грађанска права и слободе су веома често на мети у ситуацијама када су сва средства дозвољена, као што то често бива у случају нпр. борбе против тероризма. Суштина је да правила игре увек морају бити иста и да се не могу мењати од случаја до случаја. То може довести до тога да је довољно неки чин прогласити терористичким или само посумњати у то па да сви демократски принципи престану да важе. „Грађанско друштво не прихвата олако губитак сна и нерава изазваних свакодневним претресима до голе коже; или тешко наоружани хеликоптери коју секу ваздух изнад глава плашећи грађанско становништво; или поштравање визних прописа и безбедности на аеродрому или махањем заставом и непрестаном причом о потреби за сталним ратом против зла.“⁹⁾ Свакодневно звецкање великих сила оружјем које се правда борбом за демократију је стање које се сталним демократским притисцима и критичким преиспитивањима мора свакодневно доводити у питање.

9) Исто, стр. 175.

Четврто правило гласи да је где год и кад год могуће треба настојати да се укине или спречи приватизација над средствима насиља. Омогућавање приватизације насиља било да се ради о приватним фирмама или обичним цивилима је увек водило даљем јачању насиља. „Приватна решења су увек приватна и она имају врло мало или нимало ефекта социјализације. Она потискују одређене ка окупним сусретима и крвавој смрти; срећни преживели су слободни да живе у луксузу утврђени иза зидова, окружени наоружаним обезбеђењем, војском, псима, алармима и бодљикавом жицом, са напуњеним пиштољима испод кревета.“¹⁰⁾

Пето правило истиче да се у потрази за миром међу грађанима и њихових влада треба стално пазити непрактичних предлога и неефикасних решења наметнутих неслагањем између средстава и циља.

Шесто правило препоручује да треба неговати свест јавности о политичким дилемама, укључујући и о најосновнијој дилеми од свих: демократске земље или потенцијално демократске земље, суочене са насилном претњом, морају бити спремне да користе насиље уколико све ненасилне стратегије пропадну или уколико се ненасилне стратегије чине неодговарајућим, иако је генерализација употребе насиља контрадикторна духу и суштини саме демократије. Колико год идеално звучало демократско решавање проблема, када се нађемо нпр. суочени са претњом рата или уништења, и када су све остале ненасилне методе заказале, насиље преостаје једино могуће решење. Овај драстичан пример показује како се насиљем у изузетним случајевима морају служити чак и најразвијеније демократске земље.

Ово је уједно довело до настанка правила број седам: треба увек користити сва расположива средства комуникације објављивања чина насиља, тако да њихови узроци и последице постану предмет јавне расправе и јачати могућности јавне осуде. Улога медија у овом смислу је огромна. И можда ће нам се на први поглед чинити да на основу вести које свакодневно добијамо живимо у најнасилнијем друштву икад, то има и својих добрих страна. Поред информисаности грађана, медији тиме могу уједно значајно допринети и самој демократизацији насиља. Грађани сами могу видети на који начин насилна и ненасилна средства обликују свет који их окружује, а самим тим и доносити одређене одлуке, међу осталом и по питању тога да ли је одређени чин насиља оправдан.

10) Исто, стр. 179.

Осмо правило наглашава да увек пажљиво треба преиспитати етичке процесе приликом симболичког представљања насиља: тј. преиспитивање здраворазумског гледишта да постојеће демократије претварају насиље у чисту забаву. Ово правило се тиче једног од најчешће анализираних проблема када се ради о односу између медија и насиља. Са једне стране имамо претпоставку да свакодневна изложеност јавности насиљем путем медија доводи до негативних последица. „Публика је заведена, заробљена и држана као таоц таквих слика; слике насиља испуњавају их неком врстом првобитног задовољства, антрополошком радости у сликама, неком врстом сирове фасцинације неоптерећене естетским, моралним, друштвеним или политичким одлукама.“¹¹⁾ Кин критикује овакво становиште указујући да оно, међуосталом, претпоставља да публика увек на исти начин реагује на садржаје који јој се нуде, без икаквог критичког преиспитивања. Он истиче да уколико се овакво становиште прихвати, то би значило забранити било какво извештавање о насиљу у медијима. Наравно истина је увек на средини двеју крајности, свакако да претерано излагање насиљем може имати својих негативних страна, међутим, са друге стране оно може довести и до позитивних ефеката, а све у зависности контекста у коме се оно врши.

Правило број девет каже да у име демократије увек треба агитовати свугде у име развоја грађанских врлина међу којима је највећа понизност. И на крају десето правило гласи: демократе требају да се уздрже кривице, а уместо тога морају бити припремљени да јавно доживе срамоту за насиље које је извршено у прошлости, док се у садашњости боре да одбране или укину демократију.

НЕОИМПЕРИЈАЛНЕ АМБИЦИЈЕ ВЕЛИКИХ СИЛА КАО ВОДЕЋА ПРЕТЊА ИЗГРАДЊИ ДЕМОКРАТИЈЕ И ЈАЧАЊА ПОЛИТИЧКОГ НАСИЉА

Питање рат или мир на први поглед не би требало да представља дилему. Мир би увек требало да представља очигледан избор. Бурне промене које погађају глобално друштво код неких теоретичара изазивају страх и доводе до тога да се на модерно друштво гледа као на друштво ризика. Бек (*Ulrich Beck*) анализирајући савремено постиндустријско друштво каже да је ризик, као систематски начин бављења опасностима и несигурностима које

11) Jean Baudrillard, *The Evil Demon of Images*, Sydney 1998.

је изазвала и створила сама модернизација, постао његова унутрашња природа.¹²⁾ У таквим условима је потребно уложити огроман напор да би Беково друштво ризика претворили у друштво без ризика. Такво једно друштво би требало да обезбеди услове у коме ће припадници различитих народа живети заједно, друштво у коме мир неће бити привилегија, већ право свих. При том морамо стално водити рачуна да је стање мира више од стања непостојања рата. Стање мира, не треба бити једноставна негација рата, већ стање у коме ће доћи до развоја демократије уз пуно поштовање људских права. Подсетимо се идеала о којем је још Кант говорио одредивши *вечни мир* као остварење *савршеног грађанског поретка* у коме ће рат бити елиминисан, а безбедност осигурана, свакако представља нешто чему треба тежити.¹³⁾

Када се помиње рат углавном се као прва асоцијација јавља физичко насиље које једна група људи врши над другом групом људи. Међутим, насиље није тако једноставан феномен као што то на први поглед изгледа. Да би се боље упознали са проблемом насиља потребно је поменути Галтунга (*Johan Galtung*) који указује на три вида насиља:

1. директно насиље се уопштено може одредити као физичко насиље над другим људима; директно насиље је за разлику од друга два вида насиља увек видљиво, друга два не морају бити, јер су структурално и културно насиље одговорни за повређивање ума;
2. структурално насиље настаје као резултат социјалних неједнакости, репресије и неједнакости моћи у друштву; структурално насиље се манифестује различитим друштвеним неправдама, репресивним институцијама и институционализованим предрасудама;
3. културно насиље је насиље које се дешава у симболичкој сфери нашег постојања (симболи, застава, химна, говори, медији...)¹⁴⁾

Дакле рат се не мора водити само оружаним средствима. Рат се са социолошког становишта може одредити као облик друштвених конфликта између различитих делова друштва, класа и покре-

12) Љубиша Митровић, *Творци нових парадигми*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 90.

13) Дејана Вукчевић, „Безбедносна политика Европске уније на Балкану“, *Србија – безбедносни и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 78.

14) Vladimir Bratić, „Examining peace-oriented media in areas of violent conflict“, *The International Communication Gazette*, Sage Publications, 2008, стр. 492.

та, између држава и народа чија је главна особеност разрешавање конфликта употребом оружане силе, при чему је тај унутрашњи или спољашњи сукоб најчешће потчињен политичким циљевима зараћених страна и он представља својеврсни наставак њихове додашње политике.¹⁵⁾ Како је то Карл фон Клаузевиц (*Carl von Clausewitz*) лепо рекао: „Рат је само наставак политике другим средствима.“ То је политика коју треба што пре променити политиком дијалога и толеранције. Узроци ратова могу бити разни: политички, економски, социјални, културни... Према Љубиши Митровићу, у прошлости су војни и политички циљеви били доминантан узрок рата, док се у савремености тежиште померило на геоекономске, социјално-структурне и гекултурне факторе.

Зоран Милошевић указује на то да рат није у светском јавном мњењу омиљено средство политике, те да су агресори приморани да преименују рат, или да га *шминкају* и приказују у другом светлу. То је разлог због чега САД и НАТО никада не објављују рат, односно од преко 250 војних агресија вођених у сувереним државама само је пет војних сукоба вођено уз званичну квалификацију као објављен рат.¹⁶⁾ Када се ради о оправдавању многобројних интервенција сусрећемо се са великом креативношћу која би требала да „обезбеди пристанак“, међу којима свакако значајно место заузима теорија праведног рата. Узмимо пример Авганистана. Мајкл Волцер (*Michael Walzer*) је, описујући инвазију на Авганистан рекао да она представља тријумф теорије о праведном рату, који стоји раме уз раме са „Косовом“. Волцер, говорећи о пацифизму каже да он има доста слабости јер је употреба силе понекад легитимна. Према Чомском, аргументи који се користе да поткрепе ову теорију углавном се базирају на премисама „изгледа ми потпуно оправдано“, „ја верујем“, „ја сумњам“.¹⁷⁾ Жан Беткен Елштајн (*Jean Betke Elshstain*), бавећи се питањем политичког морала, указује да се „готово сви слажу, али уз изузетак крајњих пацифиста, као и оних који сматрају да би требало допустити да нас некажњено убијају они који нас мрзе, да је бомбардовање Авганистана несумњиво праведан рат.“¹⁸⁾ Тачно је да употреба рата иако можда и може бити оправдана у неким случајевима, то сигурно није случај када се ради о случају Авганистана. Када је отпочело бомбардовање Авганистана октобра

15) Љубиша Митровић, *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 119-120.

16) Зоран Милошевић, „НАТО и медији“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2008, стр. 544.

17) Noam Chomsky, „A Just War? Hardly“, *Khaleej Times*, May 9, 2006.

18) Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 246.

2001. године председник Буш је упозоравао да ће се оно наставити све док Авганистан не преда људе које Сједињене Америчке Државе сумњиче за тероризам.¹⁹⁾ Кључна реч овде је „сумњиче”. Довољно је дакле да велике силе „посумњају“ па да употреба политичког насиља постане оправданом.

Најелементарније начело теорије праведног рата је свакако начело универзалности.²⁰⁾ Наиме, уколико прихватимо идеју праведног рата онда би она требало да буде универзално применљива у свим деловима света. Али, тешко је замислити да би се иста начела могла примењивати на Авганистан, Египат, Либију, Велику Британију, Сједињене Америчке Државе, Француску, Немачку, Кину, Русију, Индију, Јапан... Довољно је погледати овај аргуменат и увидети да је идеја о праведном рату више него бесмислена.

Жан Бетке Елштајн је, бавећи се Авганистаном, формулисала четири критеријума за праведни рат: сила је оправдана ако недужне штити од одређене опасности; рат мора бити отворено објављен или га на други начин мора одобрити легитимно тело; мора бити покренут са праведним намерама; мора бити последња могућност, након што су исцрпљене све остале могућности за исправљање неправде или одбрану вредности о којима је реч.²¹⁾ Према Чомском „први услов у Авганистану се не може применити; други и трећи сасвим су бесмислени: агресорова отворена објава рата нимало не подржава тврдње о праведном рату, и најгори криминалци тврде да су имали праведне намере, а увек има и оних који ће их у томе подржати; четврти услов очигледно се не може применити на Авганистан.“²²⁾

Такође, интервенције у Ираку представљају једну од тема коју је у нашој анализи немогуће заобићи, јер Ирак представља место где је наметнута нова доктрина савременог рата а то је доктрина превентивног рата. Мета превентивног рата треба да поседује следеће карактеристике: треба да буде практична, без могућности да се брани; треба да буде довољно важна, да оправда уложени труд; треба да постоји начин на који ју је могуће приказати као извор највећег зла и као непосредну претњу нашем опстанку.²³⁾ *Национална стратегија безбедности Сједињених Америчких Држава* према

19) Noam Chomsky, "A Just War? Hardly", *Khaleej Times*, May 9, 2006.

20) Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 249-250.

21) Исто, стр. 251.

22) Исто, стр. 251.

23) Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 24.

Ноаму Чомском представља доктрину превентивног рата, тј. рата за сваки случај, која нема никаквог основа у међународном праву.²⁴⁾ Оног тренутка када грађани поверују да им нека држава представља претњу мисија је завршена, бубњеви рата замењују било какву могућност мировног решења. Онда сваки напад на ту државу заиста изгледа као самоодбрана.

Напад на Ирак посебно привлачи пажњу и због тога јер је извршен у тренутку када је требало да започне хитно заседање Савета безбедности у вези са том кризом.²⁵⁾ Сједињене Америчке Државе су бомбардовале Ирак без икаквог обраћања Савету безбедности УН. Прави разлог оваквог чина лежи у постојању богатих извора нафте на овим просторима. Персијски залив представља велики извор енергије, а самим тим и моћи и материјалног богатства. Чомски истиче да Сједињене Државе „јесу поднеле Резолуцију 1441, али су при том јасно ставиле до знања да им уопште није стало до тога да ли ће она бити прихваћена и да ли ће она бити испоштована од стране Ирака. Буш је питање резолуције прогласио беспредметним: САД ће поставити свој режим чак иако се Садам потпуно разоружа, чак иако се макну он и његове присталице, што је јасно наглашено на Азорским острвима.“²⁶⁾ Сједињене Државе су следећи Стратегију националне безбедности која им је давала право да употреби силу, „ако је потребно и једнострано против свакога кога прогласи непријатељем“²⁷⁾, објавиле рат Ираку без сагласности Уједињених нација. Буш је на конференцији за штампу 6. марта поставивши питање о томе да ли је ирачки режим разоружан као што то захтева резолуција Уједињених нација бр. 1441 одмах разјаснио да „одговор на ово питање уопште није битан, јер када је реч о нашој безбедности, не треба нам ничија дозвола“.²⁸⁾

За рат у Ираку Ричард Фолк (*Richard Falk*) каже да он представља „злочин против мира упоредив са злочинима за које су оптужене, осуђене и кажњене нацистичке вође у Нирнбергу“.²⁹⁾ Сједињене Америчке Државе и Велика Британија су кренуле у ратни поход против Ирака под изговором борбе против оружја за масов-

24) Ноам Чомски, Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсамианом, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 6.

25) Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 46.

26) Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 44-45.

27) Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 45.

28) Исто, стр. 46.

29) Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 19.

но уништење које се наводно производило на овим просторима. Тај изговор је касније замењен оправдањима зарад спровођења демократије на територији Блиског истока.

Наравно нема свака држава могућност да наметне норму. „Ако Индија изврши инвазију на Пакистан да би зауставила стравичне злочине, то није норма. Али, ако Сједињене Америчке Државе бомбардују Србију са проблематичним оправдањем, то је норма. Ето, то значи поседовати моћ.“³⁰⁾

И НА КРАЈУ...

Савремено друштво се нажалост и поред бројних (не)успеха на пољу изградње демократије још увек није ослободило деловања политичког насиља. О томе колико је озбиљан овај феномен говори у прилог и извештај Светске здравствене организације према коме је „политичко насиље водећи узрок смрти људи од 15. до 44. године старости, од чега се 14% смртности односи на мушкарце, док на жене отпада 7%. У просеку се дневно убије 1424 људи широм света, што је једна особа скоро сваког минута, док се у оружаном сукобима убије око 35 људи на сат времена. Само у 20. веку је 191 милион људи изгубило животе у ратовима.“³¹⁾ Овакви подаци су поражавајући имајући у виду напредак који је човечанство постигло. Неолиберализам се нажалост данас усталио као дефинишућа парадигма друштвеног развоја што је умногоме допринело урушавању демократских институција. „Богате земље постају богатије, а сиромашне још сиромашније. Повећава се незапосленост, настају велике миграције радне снаге; једнострана и уска специјализација у привреди, чиме земље губе самодовољност и разноврсност привредних активности и тиме постају економски зависне; јављају се нови раздори између оних који имају и оних који немају; истовремено милиони људи су гурнути на маргину друштва и завршавају у условима живота испод сиромаштва; на политичком нивоу, ограничава се државни суверенитет, подривају се умногоме демократске институције и тако слаби њихова снага, ауторитет и ефикасност.“³²⁾ Тамо где неолиберална теорија наиђе на отпор она неретко поприма неоимпералну праксу. То отвара врата различи-

30) Ноам Чомски, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсаманом, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 8.*

31) Марија Ђорић, *Екстремна десница, Удружење „Наука и друштво Србије“, Београд, 2014, стр. 122.*

32) Радослав Гађиновић, *Политичко насиље и глобализација, Библиотека „На трагу“, Београд, 2009, стр. 258.*

тим облицима политичког насиља који се спроводе под окриљем борбе за демократију и људска права.

Све ово доводи до закључка да према демократији морамо гајити један критички однос који ће водити ка свакодневном преиспитивању у циљу побољшања и изградњи демократских институција. Да би се демократија остварила и у пракси, како то Роберт Дал каже, потребан је неуобичајен склоп повољних услова, у које он убраја писменост, образовање, људска права, поштено и независно судство, аутономију организација и плурализам, распрострањеност богатства и равномерност висине дохотка.³³⁾ Однос између развоја демократских институција и политичког насиља је обрнуто пропорционалан. Што је већа развијеност демократских институција, то је мањи простор за постојање политичког насиља и обрнуто.

Политичка култура представља значајан оквир развоја демократских институција јер политичка некултура представља једну од највећих препрека формирању грађанског идентитета, а тиме и демократије уопште. Друштвена ситуација је много сложенија од прете поделе на за и против. У том смислу, Макс Вебер [Max Weber] истиче три кључне особине које би требало да имају политичари: страст, одговорност и мера. Нажалост, најчешће се дешава да у политичким односима преовладава страст док одговорност и мера изостају.³⁴⁾ То често доводи до развоја политичког насиља чији су појавни облици: претња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање, политичко убиство, агенатат, насилни протести, побуне, нереди, немири, тероризам, репресија, терор, устанак, грађански рат и рат агресија.³⁵⁾

ЛИТЕРАТУРА

Baudrillard Jean, *The Evil Demon of Images*, Sydney 1998.

Барсамиан Дејвид, Чомски Ноам, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006.

Vratić Vladimir, „Examining peace-oriented media in areas of violent conflict”, *The International Communication Gazette*, Sage Publications, 2008.

Бериша Хагица, „Основна обележја политичког насиља”, *Војно дело*, бр. 2/2013.

33) Радоњић, Радован, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004, стр. 24.

34) Ђуро Шушњић, „Препреке на путу разумевања, поверења и помирења”, *21 Прича о демократији*, група аутора, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005, стр. 10.

35) Радослав Гађиновић, „Појмовно одређење – дефинисање насиља”, *Српска политичка мисао*, стр. 147-164, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008, стр. 160-161.

- Вукчевић Дејана, „Безбедносна политика Европске уније на Балкану”, *Србија – безбедносни и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Гађиновић Радослав, *Политичко насиље и глобализација*, Драслар партнер, Библиотека „На трагу”, Београд, 2009.
- Гађиновић Радослав, „Појмовно одређење – дефинисање насиља”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008.
- Ђурић Марија, *Екстремна десница*, Удружење „Наука и друштво Србије”, Београд, 2014.
- Keane John, *Violence and Democracy*, Cambridge University Press, 2004.
- Милошевић Зоран, „НАТО и медији”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2008.
- Митровић Љубиша, *Творци нових парадигми*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Митровић Љубиша, *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Симеуновић Драган, *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.
- Chomsky Noam, “A Just War? Hardly”, *Khaleej Times*, May 9, 2006.
- Чомски Ноам, Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсамианом, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009.
- Чомски Ноам, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009.
- Чомски Ноам, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008.
- Шушњић Ђуро, „Препреке на путу разумевања, поверења и помирења”, *21 Прича о демократији*, група аутора, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005.

Misa Stojadinovic

POLITICAL VIOLENCE AND DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF NEOIMPERIAL AMBITION OF GREAT POWERS

Resume

Political violence is one of the most significant challenges to the development of democracy and human rights. The development of modern democratic society did not unfortunately also mean the end of political violence. On the contrary, the development of democratic society is often followed by the development of mechanisms for justifying political violence. The development of modern democratic society should also mean the fights against all forms of political violence. Unfortuna-

tely for the 20th century it can be reasonably said that it is the century of various possible forms of violence which had terrible consequences. The relation between politics and violence is very complex. One of the most used definition of political violence said that political violence represents the use of force to impose a certain desired behavior of the people against their will. We should underline that political violence is not only manifested in the ways of coercion. In addition to its apparent destructiveness violence sometimes can have positive role, especially when it comes to defensive war or the fights against terrorism. The main challenge here is how to define exact situation in which political violence would be justify. The relation between democracy and the development of political institutions is inversely proportional: the higher the level of democratic institutions development it is, the lower the level of political violence becomes, and vice versa. The development of political culture here can have influential role in the fight against political violence.

Key words: political violence, state, democracy, great powers, neoimperialism, contemporary society

* Овај рад је примљен 19. маја 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 01. јуна 2015. године.

